

Introduktion

Att bedriva kritisk forskning är att ifrågasätta det som av de flesta tas för givet. Den kritiske, belgiske juristen *Koen Raes'* artikel som inleder detta nummer av *Retfærd* är ett exempel. Artikeln handlar om dolda dimensioner i rätten till privatliv.

Kvinnorörelsens slagord »Det privata är politiskt« hade som ett syfte att riva hål på föreställningen om rätten till privatliv. Förment könsneutrala begrepp som »privatlivets helgd« avslöjades som patriarkala konstruktioner. Rättsordningens skyddsintresse var det familjebaserade privatlivet. Det innebar att maktutövarna skyddades och inte ett skydd mot maktövergrepp. Kvinnoförtrycket inom familjen var privat och borde så vara. Bara styckevis och delat och under ständigt motstånd har maktövergreppen inom familjen - och i andra sexuella relationer - nått offentlighetens arena.

Den feministiska kritiken av det privata är en väsentlig utgångspunkt för förståelsen. Raes försöker överföra och omtolka kritiken av skyddet för det familjebaserade privatlivet till förhållandet mellan medborgarna och välfärdsstaten och till andra relationer medborgare emellan:

»Hvis man vælger at arbejde for fællesskabsværdier og fællesskabets rettigheder, kan retten til privatliv ikke indebære retten til at være i fred og til at lade være i fred, en ret til privatliv over for staten og over for hinanden.«

Raes syftar dock inte entydigt till att förringa behovet av rättsliga garantier för den personliga integriteten men han ifrågasätter föreställningen att skyddet av individens privatliv alltid gynnar den enskilde och en demokratisk samhällsutveckling. Styrkan i artikeln är ansatsen till problematisering av solidaritet-integritet som paradoxal relation. Förhoppningsvis kommer den diskussionen att gå vidare i *Retfærd*.

Efter denna i huvudsak teoretiska artikel följer tre bidrag, av mer empirisk karaktär. *Janne Flyghed* beskriver i sin artikel om värnpliktsvägrare den svenska vapenfrilagen som en »konfliktneutraliserande buffert« mot den antimilitaristiska oppositionen. Utifrån ett sociologiskt betraktelsesätt visar Flyghed att staten genom att dela in oppositionen i totalvägran och möjlighet att göra sig vapenfri tjänst kan kombinera öppen repressivitet med tolerans. Man upprätthåller skenet av att den enskilde ges en rättighet att ställa sig utanför försvaret. Samtidigt kan vapenfrilagen ses som uttryck för värdet av åsiktsfriheten och användas som bevis för att vi lever i ett samhället värt att försvara.

Fängelset som disciplinerande struktur analyseras av *Tarja Pösö* i hennes artikel om kvinnliga fångar - en minoritet i Finland liksom i övriga nordiska länder. Den kriminologiska litteraturen har övervägande handlat om manlig kriminalitet och manliga fångar. Ett kvinnoperspektiv på detta problemområde visar en helt annan bild och avslöjar hur manscentrerade gängse förklaringar och verklighetsbeskrivningar är.

Kvinnors kriminalitet framstår som en följd av moderskapets/omvårdnadens ekonomiska börda och som uttryck för en omsorgsrationalitet. Det antyder att kriminaliteten hos kvinnor skulle kunna sänkas med enkla men nog så omvälvande strukturella åtgärder, ekonomisk omfördelning och andra ingrepp i maktrelationerna mellan kvinnor och män. Fängelsestraffet reproducerar och fördjupar kvinnors underläge. Fängelset som social miljö och straffverkställighetens effekter är olika för kvinnor och män. Lika behandling av olika leder till ojämlikhet.

Eva Ersbøll ger i stället ett exempel på olik behandling som leder till diskriminering. Genom att sätta upp kvoter, generella spärrar, för anvisning av bostad har allmännyttiga bostadsföretag avvisat utländska bostadssökanden i områden där andelen utländska hyresgäster varit hög. Också den åtgärden motiveras genom en paradox. Stor koncentration av personer med annan nationalitet i ett bostadsområde kan leda till spänningar mellan befolkningsgrupperna. Spärrar och kvoter syftar till att motverka diskriminering. Frågan är om detta är förenligt med FN-konventionen som ålägger medlemsstater att avskaffa alla former av rasdiskriminering. Artikeln mynnar ut i krav på precisering av rättsläget.

Statsvetaren *Jan-Erik Lane* bidrar till Rawls-debatten med en artikel om några grundtankar hos Rawls. Artikeln mynnar ut i klassiska rättviseteoretiska frågor: Hur mäter man mängden olika friheter som maximerar den totala friheten? Hur maximerar man de sämst ställdas lott om det finns en »trade off» mellan effektivitet och jämlikhet?

Brita M. Gulli presenterar sina huvudintryck från en väst-tysk konferens om genteknik och reproduktionsteknologi. Teknikerna innebär experiment på människor och grundar sig på en vetenskapssyn där kroppen ses som en maskin vars helhet bestäms av dess olika delar. Kvinnors psykiska och fysiska integritet utsätts för omfattande intrång. Artikeln anknyter till den teoretiska debatt på detta tema som förts bl a i nr 38 av Gudrun Nordborg och nr 43 av Ingse Stabel.

Den norska kvinnorrätten har drivit ett samarbetsprojekt med det norska departementet för utvecklingshjälp/NORAD och arrangerat kurser för kvinnliga jurister från Södra och Östra Afrika. *Anne Hel-*

lum informerar i sitt bidrag utförligt om innehåll, genomförande och utvecklingsplaner för detta projekt.

Numret avslutas med två bokanmälningar. *Sten Schaumburg-Müller* anmäler två aktuella danska avtalsrättsliga arbeten. Bl a analyseras böckernas användbarhet i den juridiska undervisningen. Artikeln växer ut till en mer generell problematisering av avtalsrätten som ett samhälleligt fundament och anknyter till tidigare diskussioner i *Retfærd*.

Lars D. Eriksson förhåller sig till den skrift som presenterades honom på hans 50-årsdag. Inledningsvis konstaterar han lite dystert att hans författarskap utsatts för kritik i alla bidragen: »Har jag inte rätt att vara förbannad? Alla mina år av tankemöde är (nästan) förspillda«. Eriksson vidhåller sina teorier. Den rättsvetenskapliga ideologikritiken både bör och kan utarbeta konkreta och tillämpbara alternativ. Legalstrategierna still going strong?! Festskriftens tillblivelse inte minst visar detta. Det är ju inte alla förunnat att inspirera till en sådan 50-årspresent. *Retfærd* sällar sig till gratulanterna!

Anita Dahlberg och Karsten Åström